

УДК 339.94

РОЛЬ ТРАНСНАЦІОНАЛЬНИХ КОРПОРАЦІЙ У ФОРМУВАННІ ГЛОБАЛЬНОЇ ІННОВАЦІЙНОЇ СИСТЕМИ

Тараненко Ірина Всеволодівна, завідувач кафедри міжнародного маркетингу, д.е.н., професор, Приватний вищий навчальний заклад «Дніпропетровський університет імені Альфреда Нобеля» м. Дніпропетровськ

Taranenko Iryna, Head of Department of International Marketing, Doctor of science in Economics, Private Higher Educational Establishment «ALFRED NOBEL UNIVERSITY, DNIPROPETROVSK», Dnipropetrovs'k

Taranenko I.V. The role of transnational corporations in the global innovation system formation.

The author conducted the analysis of volume dynamics and location by the regions and countries of R&D spending performed by the leading corporations for years 2008-2015. Comparative analysis of the dynamics of countries and regions innovation development allowed to justify the controversial impact of TNCs on the existence of global innovation gap. On the one hand this effect is in a relative reduction of disparities between the developed countries and a limited group of Asian developing countries (China and India) due to the reorientation to these countries substantial flows of R&D expenditure. On the other hand this effect is in the conservation of high development level of "innovation leaders" compared with other regions and countries-outsiders. The author confirmed the hypothesis on the system formation role of transnational corporations in shaping global innovation system through the creation of global innovation networks, location research and development centers of multinational corporations not only in developed countries but also in the developing and the reorientation the corporate investment R&D flows toward these countries. Proved that innovation policy in developing countries, should be based on the activation of their own R&D, infrastructure and information and communication technologies development, the growth of human capital, together with the creation of conditions for placing R&D centers of leading multinational corporations, attracting foreign corporate investment in R&D for the effective inclusion in the global innovation system.

Тараненко І.В. Роль транснаціональних корпорацій у формуванні глобальної інноваційної системи.

Досліджено динаміку обсягів і розподіл за регіонами та країнами витрат на НДДКР, які здійснювали провідні корпорації світу протягом 2008-2015 рр. Порівняльний аналіз динаміки показників інноваційного розвитку країн та регіонів дозволив автору обґрунтувати суперечливий вплив ТНК на існування глобального інноваційного розриву. Цей вплив полягає, з одного боку у відносному скороченні диспропорцій між розвинутими країнами та обмеженою групою країн Азії, що розвиваються (Китай, Індія) за рахунок переорієнтації на ці країни значних потоків витрат на НДДКР, з іншого боку – в консервації нерівномірності розвитку «інноваційних лідерів» порівняно з рештою регіонів та країн-аутсайдерів. Автором підтверджено гіпотезу про системоутворюючу роль транснаціональних корпорацій в процесі формування глобальної інноваційної системи на основі створення глобальних інноваційних мереж, розміщення дослідницько-конструкторських центрів ТНК не тільки в розвинутих країнах світу, але й в тих, що розвиваються і переорієнтації на ці країни потоків корпоративних інвестицій в НДДКР. Обґрунтовано, що інноваційна політика країн, які розвиваються, має ґрунтуватись на активізації власних НДДКР, розвитку інфраструктури та інформаційно-комунікаційних технологій, зростанні людського капіталу, одночасно з створенням умов для розміщення дослідницько-конструкторських центрів провідних ТНК, контрольованим залученням іноземних корпоративних інвестицій у НДДКР, з метою ефективного включення до глобальної інноваційної системи.

Тараненко И.В. Роль транснациональных корпораций в формировании глобальной инновационной системы.

Исследована динамика объемов и распределение между регионами и странами расходов на НИОКР, осуществляемых ведущими корпорациями мира в течение 2008-2015 гг. Сравнительный анализ динамики показателей инновационного развития стран и регионов позволил автору обосновать противоречивое влияние ТНК на существование глобального инновационного разрыва. Это влияние заключается, с одной стороны в относительно сокращении диспропорций между развитыми странами и ограниченной группой развивающихся стран Азии (Китай, Индия) за счет переориентации на эти страны значительных потоков расходов на НИОКР, с другой стороны – в консервации неравномерности развития «инновационных лидеров» по сравнению с остальными регионами и странами-аутсайдерами. Автором подтверждена гипотеза о системообразующей роли транснациональных корпораций в процессе формирования глобальной

инновационной системы, на основе создания глобальных инновационных сетей, размещения опытно-конструкторских центров ТНК не только в развитых странах мира, но и в развивающихся странах, и переориентации на эти страны потоков корпоративных инвестиций в НИОКР. Обосновано утверждение, что инновационная политика развивающихся стран должна основываться на активизации собственных НИОКР, развитии инфраструктуры и информационно-коммуникационных технологий, росте человеческого капитала, одновременно с созданием условий для размещения исследовательско-конструкторских центров ведущих ТНК, контролируемым привлечением иностранных корпоративных инвестиций в НИОКР, с целью эффективного включения в глобальную инновационную систему.

Постановка проблеми. Бачення сучасних глобалізаційних перетворень у контексті новітніх тенденцій інноваційної динаміки ставить питання щодо модифікації сучасної глобалізаційно-інноваційної моделі світового економічного розвитку. Дослідники ведуть мову про «новий світовий порядок в інноваційній сфері» [1], визначальну роль у формуванні якого відіграють транснаціональні корпорації – світові інноваційні лідери. Цей «новий порядок» обумовлений зростанням ролі країн Азії, в першу чергу – Китаю та Індії, як центрів, до яких спрямовуються корпоративні витрати на НДДКР.

Системні зміни глобалізаційно-інноваційної моделі доцільно розглядати крізь призму концепції глобального інноваційного розриву, представленого сукупністю глибоких диспропорцій в інноваційному розвитку країн і регіонів. Під глобальним інноваційним розривом вчені розуміють значну нерівномірність інноваційного розвитку, темпів та ефективності інноваційних процесів у глобальній економічній системі (ГЕС) [2, с. 2–3]. Суперечлива роль ТНК полягає в тому, що з одного боку вони певним чином нівелюють нерівномірність інноваційного розвитку між розвинутими країнами і рештою світу, шляхом «офшоризації НДДКР», створення все більшої кількості дослідницьких та конструкторських центрів в країнах, що розвиваються, та спрямування в ці країни значних потоків витрат на НДДКР. З іншого боку, за рахунок обмеженої географічної диверсифікації корпоративних витрат на НДДКР, які спрямовуються лише у привабливі для ТНК країни, зберігається і навіть зростає диференціація між регіонами і країнами – «інноваційними лідерами» та аутсайдерами.

Доцільно припустити, що проблема скорочення глобального інноваційного розриву полягає у площині формування глобальної інноваційної системи (ГІС), що дозволяє висунути гіпотезу про системоутворюючу роль транснаціональних корпорацій в процесі формування ГІС.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Результати дослідження динаміки обсягів і розподілу за регіонами та країнами витрат на НДДКР, які здійснювали провідні корпорації світу протягом 2008-2015 рр, наведено консалтинговою компанією Strategy& в аналітичному звіті «The Global Innovation 1000» [1]. Концепція глобального інноваційного розриву ґрунтується на моделях технологічного розриву Ф. Кастеллачі, Х. Папагеоргіу, Г. Стокка. Значний вплив інноваційної активності країн та сприйнятливості до нових технологій на динаміку ВВП на душу населення і поляризацію доходів виявив Ф. Кастеллачі [2, с. 185–190]. Він емпірично підтвердив визначальну роль зазначених факторів у подоланні розриву в доходах економік, які розвиваються, з розвинутими країнами.

Вітчизняні дослідники Адаманова З.О., Мешко Н.П. та ін. наголошують на системності інноваційних змін у світовій економіці [3, с. 40; 4, с. 286]. В їх працях йдеться про формування елементів глобальної інноваційної системи в глобальному інноваційному середовищі, або в глобальному інноваційному просторі, а також у межах НІС інноваційно розвинутих країн. Основними суб'єктами глобальної інноваційної системи, на думку вчених, виступають провідні транснаціональні корпорації, що діють у сфері інформатики, електроніки, інформаційно-комунікаційної індустрії (Microsoft, Intel, Oracle, HP та ін.), в авіаційній промисловості (Aerobus, Boeing), автомобільній індустрії, фармації, виробництві харчових продуктів тощо [5, с. 8-10].

Втім обґрунтуванню ролі ТНК у процесі формування ГІС, в контексті розміщення корпораціями дослідницько-конструкторських центрів в країнах, що розвиваються і

спрямуванням туди величезних потоків інвестицій в НДДКР, не приділено достатньої уваги.

Мета статті - обґрунтування системоутворюючої ролі ТНК у процесі формування глобальної інноваційної системи на основі створення глобальних інноваційних мереж, за рахунок розміщення дослідницько-конструкторських центрів ТНК не тільки в розвинутих країнах світу, але й в тих, що розвиваються і переорієнтації на ці країни потоків корпоративних інвестицій в НДДКР.

Результати дослідження. Результати аналізу статистичних даних дозволили автору розкрити змістове наповнення і обґрунтувати дійсно глобальний характер інноваційного розриву. Порівняльний аналіз динаміки показників інноваційного розвитку країн та регіонів висвітлює співвідношення сил у світовому інноваційному просторі. За даними Інституту статистики ЮНЕСКО сукупні світові витрати на НДДКР (Gross domestic expenditure on R&D, GERD), які включають витрати корпорацій, урядів, дослідницьких організацій та університетів тощо, в 2013 р. склали 1477,7 млрд. дол. США (за ПКС, у постійних цінах 2005 р.), порівняно з 1271,4 млрд. дол. США у 2010 р. В поточних цінах GERD в 2013 р. склали 1736,7 млрд. дол. США за ПКС [6]. За щорічним прогнозом аналітичного центру R&D Funding Forecast (США), в 2016 р. цей обсяг зросте до 1948 млрд. дол. США за ПКС [7, с. 3].

Таблиця 1 – Прогноз динаміки витрат на НДДКР за регіонами та країнами

Регіони світу, країни	Частка в глобальних витратах на НДДКР, % за роками		
	2014	2015 (оцінка)	2016 (прогноз)
Північна Америка в т.ч.	29,1	28,5	28,4
США	26,9	26,4	26,4
Країни Карибського басейну	0,1	0,1	0,1
Азія в т.ч.	40,2	41,2	41,8
Китай	19,1	19,8	20,4
Європа	21,5	21,3	21,0
Росія/ СНД	3,1	2,9	2,8
Південна Америка	2,8	2,6	2,6
Середній Схід	2,2	2,3	2,3
Африка	1,0	1,1	1,1
Усього	100,0	100,0	100,0

Складено за: 2016 R&D Global Funding Forecast [7, с. 3].

Частка країн Азії (Китай, Японія, Індія, Південна Корея) є найбільшою і продовжує зростати, у т.ч. завдяки Китаю. В той час як частка Північної Америки, в т.ч. США, та Європи у глобальних витратах на НДДКР відчутно скорочується. За прогнозом R&D Funding Forecast, країни Азії, які швидко розвиваються, відіграватимуть роль інноваційного двигуна протягом найближчих років [7, с. 3].

Низькою залишається частка витрат на НДДКР у світовому обсязі країн СНД (2,8%), Південної Америки (2,6%), Середнього Сходу (2,2%), Африки (1,1%) [6].

Результати аналізу основних показників інноваційного розвитку в розрізі регіонів та країн світу показали, що глобальний інноваційний розрив є динамічною категорією та проявляється, зокрема у відносному скороченні диспропорцій між суб'єктами глобального інноваційного простору – розвинутими країнами та обмеженою групою країн Азії, що розвиваються (Китай, Індія). З іншого боку, майже не зменшується нерівномірність розвитку порівняно з рештою регіонів та країн-аутсайдерів.

В умовах глобальної економічної нестабільності, яка виявляється зокрема у нестійкості фінансових систем багатьох країн світу, динаміку інноваційного розвитку і тенденції подальших змін глобального інноваційного розриву значною мірою визначають транснаціональні корпорації. Статистичні дані переконливо вказують на те, що основу

сучасної інноваційної системи світу становлять корпоративні інвестиції. Частка витрат корпорацій у загальному обсязі національних витрат на НДДКР в середньому за країнами ОЕСР становить близько 70%. На високотехнологічні галузі з високим ступенем інтенсивності НДДКР, де відсоткове відношення витрат на НДДКР до обсягів продажів перевищує 5% - фармацевтика і біотехнологічна промисловість, виробництво медичної техніки і надання медичних послуг, комп'ютерне і телекомунікаційне обладнання, комп'ютерні послуги, припадає близько 50% світових інноваційних витрат, здійснених корпораціями. У 2015 р. загальний обсяг інвестицій в НДДКР 1000 провідних інноваційних корпорацій світу склав 680 млрд дол., продемонструвавши найбільший річний приріст на рівні 5,1% за останні 6 років. Це вказує на поступове повернення довгострокового тренду щорічного приросту корпоративних витрат на НДДКР на рівні 5,4% [1, с. 3].

Топ-20 корпорацій – лідерів за витратами на НДДКР станом на 2015 р. наведені у табл. 2. Практично всі названі корпорації є транснаціональними за визначенням UNCTAD, тобто мають у зарубіжних країнах дочірні компанії або філії, при володінні такою часткою в їх капіталі (як правило не менше ніж 10%), яка забезпечує контроль над процесом управління з боку материнської компанії [8].

Таблиця 2. Топ-20 корпорацій – лідерів за витратами на НДДКР

Місце в рейтингу 2015	в 2014	Компанія	Витрати на НДДКР, 2015 р.		Регіон базування	Сектор економіки (галузь)
			млрд. дол. США	% від доходу		
1	1	Volkswagen	15,3	5,7	Європа	Автомобільна
2	2	Samsung	14,1	7,2	Південна Корея	Комп'ютери та електроніка
3	3	Intel	11,5	20,6	Північна Америка	Комп'ютери та електроніка
4	4	Microsoft	11,4	13,1	Північна Америка	Програмне забезпечення та інтернет
5	5	Roche	10,8	20,8	Європа	Охорона здоров'я
6	9	Google	9,8	14,9	Північна Америка	Програмне забезпечення та інтернет
7	14	Amazon	9,3	10,4	Північна Америка	Програмне забезпечення та інтернет
8	7	Toyota	9,2	3,7	Японія	Автомобільна
9	6	Novartis	9,1	17,3	Європа	Охорона здоров'я
10	8	Johnson & Johnson	8,5	11,4	Північна Америка	Охорона здоров'я
11	13	Pfizer	8,4	16,9	Північна Америка	Охорона здоров'я
12	12	Daimler	7,6	4,4	Європа	Автомобільна
13	11	General Motors	7,4	4,7	Північна Америка	Автомобільна
14	10	Merck	7,2	17,0	Північна Америка	Охорона здоров'я
15	15	Ford	6,9	4,8	Північна Америка	Автомобільна
16	16	Sanofi	6,4	14,1	Європа	Охорона здоров'я
17	20	Cisco Systems	6,3	13,4	Північна Америка	Комп'ютери та електроніка
18	32	Apple	6,0	3,3	Північна Америка	Комп'ютери та електроніка
19	19	GlaxoSmithKline	5,7	15,0	Європа	Охорона здоров'я
20	28	AstraZeneca	5,6	21,4	Європа	Охорона здоров'я
Усього Топ-20			175,5	8,4	-	-

Складено за [1, с. 5]

П'ять корпорацій – інноваційних лідерів зберігають свої місця у верхній частині рейтингу протягом останніх років. Компанія Apple разом з AstraZeneca увійшли до Топ-20 в 2015 р. Усі компанії зосереджені в чотирьох секторах економіки – Автомобільна промисловість (5 компаній), Комп'ютери та електроніка (4 компанії), Програмне забезпечення та інтернет (3 компанії), Охорона здоров'я (8 компаній). Цікавими є дані щодо % частки витрат на НДДКР від доходу компанії. Цей показник є найнижчим у Apple і становить 3,3% порівняно з середнім значенням 12,5% для інших компаній. Беручи до уваги те, що Apple визнана найбільш інноваційною компанією в світі, експерти вважають її найбільш ефективним інноватором [1, с. 6].

Транснаціональні корпорації з штаб-квартирами в країнах т.з. «тріади» – США, Європи та Японії здійснювали 86% від загального обсягу витрат на НДДКР в 2015 р. Їх частка скоротилась з 96% в 2007 р. В той час як корпорації, що базуються в Китаї та в «інших країнах світу» – Бразилії, Індії, Ізраїлі тощо, значно збільшили свою частку – з 3% в 2005 р. до 14% в 2015 р. [1]. Така тенденція продовжилась у 2015 р (рис. 1).

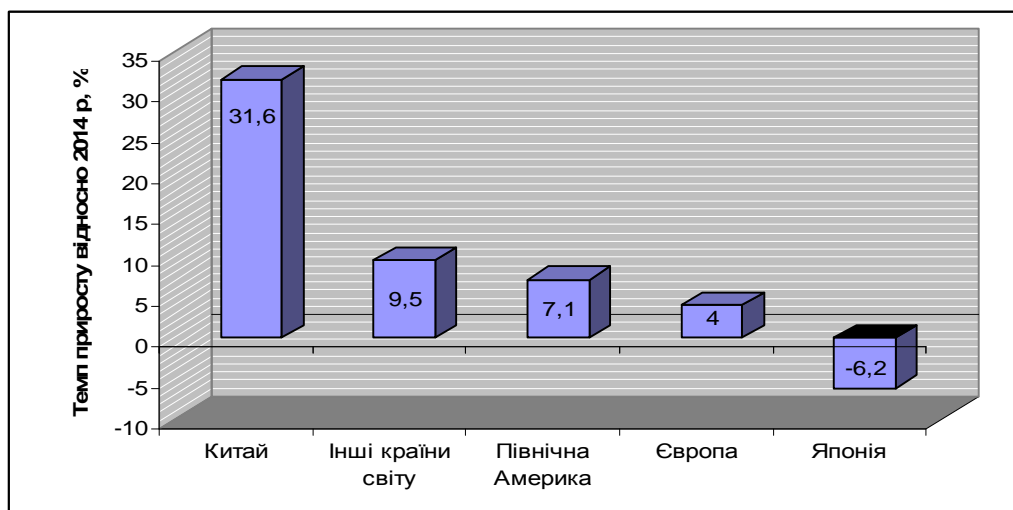

Рис. 1. Темпи приросту витрат на НДДКР за регіонами світу в 2015 р.

Компанії, що базуються в Китаї, збільшили свої витрати на НДДКР на 31,6% в 2015 р. Компанії з штаб-квартирами в «інших країнах» – на 9,5%, в Північній Америці – на 7,1%, в Європі – на 4,0%. Водночас компанії з штаб-квартирами в Японії скоротили витрати на НДДКР на 6,3% [1, с. 7].

Транснаціональні компанії, що базуються в США, залишаються лідерами за обсягами витрат на НДДКР, збільшивши їх протягом 2007-2015 рр. з 150 до близько 230 млрд. дол. На другому місці – європейські компанії, які підвищили обсяг витрат на НДДКР з 120 до 185 млрд. дол. США. На третьому місці – азійські ТНК, які продемонстрували зростання витрат на НДДКР з 67 до 112 млрд. дол. США [1, с. 4]. Конкурентний тиск на внутрішніх та зовнішніх ринках обумовлює прагнення ТНК до скорочення операційних витрат та підвищення ефективності шляхом аутсорсингу бізнес-процесів, передавання НДДКР на умовах контракту зарубіжним підрядникам, які можуть використати переваги спеціалізації або низьких витрат, а також перенесення витратних стадій інноваційного процесу до країн з розвинутою інноваційною інфраструктурою та/або висококваліфікованою дешевою робочою силою (т. зв. «офшорні НДДКР») [9, с. 3].

Транснаціональні компанії створюють науково-дослідницькі центри в країнах з економіками, що динамічно розвиваються, і переносять туди все більше своїх інноваційних функцій. За результатами проведеного UNCTAD обстеження, транснаціональні компанії здійснюють у середньому 28% витрат на НДДКР за межами своїх країн. Європейські компанії витрачають близько 41%, американські – 24, японські –

15% своїх інноваційних бюджетів за кордоном. Більше половини (57%) обстежених компаній мають науково-дослідні та конструкторські підрозділи в Китаї, Індії або Сінгапурі. Країни Азії визнані керівниками найбільших ТНК країн «тріади» як найпривабливіші для розміщення підрозділів НДДКР у таких галузях, як автомобільна, ІТ обладнання та програмне забезпечення, фармацевтика, біотехнології, електроніка, хімія. З числа розвинутих країн найбільш привабливими для розгортання НДДКР визнані США, Великобританія (фармацевтична галузь, електроніка); Франція, Японія (фармацевтична галузь), а також Канада, Німеччина, Італія та інші країни з розвинутими ринками, якісним людським капіталом та високоефективними НІС [9, с. 1–3].

США залишаються найпривабливішою у світі країною для розміщення інвестицій у НДДКР з обсягом 145 млрд. дол. в 2015 р. Одночасно американські компанії витратили на НДДКР за кордоном 121 млрд. дол. США. Більша частина цих витрат була спрямована у країни Азії [1, с. 10].

За результатами проведеного аналітичним підрозділом PwC – консалтинговою компанією Strategy& порівняльного дослідження географічної структури і динаміки потоків витрат на НДДКР, які здійснювали 207 ТНК з 23 країн базування в період 2007-2015 рр., у більше ніж 60 країнах, було виявлено суттєві зміни в географічному розміщенні витрат, які дозволили казати про «новий світовий порядок в інноваційній сфері» [1]. Ці глобальні зміни стосуються регіонів та країн, в яких розміщуються корпоративні витрати на НДДКР. Переважна частка витрат компаній на НДДКР в регіональному розрізі, а саме 35%, наразі розміщені в Азії, порівняно з Північною Америкою (33%) та Європою (28%). В той час як в 2007 р. Європа була найбільш привабливим місцем для здійснення корпоративних витрат на НДДКР, а Азія посідала третє місце. Такий зсув відбувся завдяки стрімкому економічному зростанню Китаю та Індії.

В 2007 р. більша частина витрат на НДДКР, розміщених у Північній Америці, Європі та Азії, походила від місцевих компаній. В 2015 р. 25% витрат на НДДКР, що здійснювались в Азії, були здійснені компаніями із-за меж цього регіону. Така інноваційна активність стала одним з вирішальних факторів економічного зростання. Протягом 2007-2015 рр. витрати на НДДКР, розміщені у Китаї, зросли на 120% до 55 млрд. дол. США. Витрати з боку зарубіжних компаній зросли на 79%, зокрема притік інвестицій у НДДКР від зарубіжних ТНК становив 44 млрд. дол. США в 2015 р. Таким чином, Китай випередив Японію та Німеччину (50 млрд. дол. США і 32 млрд. дол. США відповідно) і посів друге місце після США за обсягами розміщених витрат на НДДКР. Опитування, проведене консалтинговою компанією Strategy&, показало, що респонденти називають основними причинами розміщення інвестицій у НДДКР в Китаї такі: наближеність до ринку, який швидко зростає (71%), до основних виробничих центрів (59%), до ключових постачальників (54%), а також низьку вартість НДДКР (53%) [1, с.7]. Китайські корпорації, що діють під глобальними брендами, наприклад Haier – виробник споживчої електроніки та техніки для дому, почали здійснювати витрати на НДДКР за кордоном. В 2015 р. такі витрати склали 2 млрд. дол.

Корпоративні НДДКР в Індії зросли на 115% протягом 2007-2015 рр. і досягли 28 млрд. дол. США. Це відбулось завдяки витратам зарубіжних ТНК, які зросли на 116%, і здійснювались переважно в розробку програмного забезпечення. В 2015 р. Індія просунулась з 7 на 5 місце за обсягом розміщених інвестицій в НДДКР, випередивши Великобританію та Францію [1, с. 9]. Так само витрати на НДДКР, що здійснювались у Південній Кореї, зросли протягом 2007-2015 рр. на 98%. Це обумовило просування Південної Кореї на 8 місце, з випередженням Ізраїлю, Італії та Канади.

Що стосується країн Європи, корпоративні інвестиції у НДДКР були спрямовані в країни з низькою вартістю НДДКР – переважно Росію, Польщу і Румунію. Зростання за період з 2007 по 2015 р. становило 53% порівняно з 15% для країн Західної Європи, і склали 14 млрд. дол. США. [1, с.12].

Аналітики, експерти та практики одностайно визнають, що корпорації, які здійснюють витрати на НДДКР за межами країн базування, випереджають своїх менш глобалізованих конкурентів. Компанії, які розмістили в зарубіжних країнах 60% або більше витрат на НДДКР, отримали вигоду у вигляді 30% перевищення операційного прибутку та рентабельності, та 20% перевищення темпів приросту операційного доходу порівно з тими конкурентами, які переважно зосередили витрати на НДДКР у своїх країнах. Так само, компанії, у яких частка витрат на НДДКР, інвестованих за кордоном, була вищою за частку обсягів продажів, здійснених за кордоном, випередили ті компанії, у яких ця частка була меншою, за такими показниками, як рівень рентабельності, операційний прибуток, та загальна доходність акцій. Було також виявлено, що компанії, які розміщують більшу частку витрат у НДДКР у країнах з низькою вартістю останніх, випереджають конкурентів на 20% за рівнем валового прибутку та на 10% за темпами приросту продажів [1, с. 13].

Транснаціональні компанії протягом останніх років значно вдосконалили систему координації та управління своїми глобальними інноваційними мережами і проектами завдяки сучасним цифровим комунікаційним технологіям. Якщо в 2008 р. перевагу мали компанії, які зосереджували НДДКР у обмеженій кількості зарубіжних центрів, то в 2015 р. компанії з дослідницькими центрами у більшій кількості країн демонстрували не гірші, або навіть кращі результати [1, с. 13]. Таким чином, ТНК отримують можливість розташувати свої НДДКР центри поряд з основними ринками, та одночасно отримувати доступ до талановитих кадрів за оптимальною ціною, без втрати ефективності.

Шляхи подолання диспропорцій інноваційного розвитку містяться в інноваційній політиці та інноваційній стратегії як на корпоративному, так і на національному та міжнародному (глобальному) рівнях. Наприклад, поряд із загальним скороченням приросту витрат на НДДКР в країнах Західної Європи, інвестиції в НДДКР європейських фармацевтичних корпорацій зростали високими темпами завдяки програмі ЄС «Інновації в медичній сфері». Ця програма забезпечила додаткове фінансування медицини і охорони здоров'я за рахунок фондів ЄС, і тим самим надала імпульс розвитку виробництва, партнерств науки і бізнесу в цих секторах економіки.

Результати проведеного дослідження дозволили з впевненістю стверджувати, що проблема скорочення глобального інноваційного розриву полягає у площині формування ГС як функціональної підсистеми глобальної економічної системи, що підтвердило зроблені автором раніше висновки [10, с. 145]. Глобалізація інноваційної діяльності полягає в залученні все більшої кількості учасників – корпорацій, дослідницьких центрів та ін. у світовий ринок інноваційних технологій, зростанні обсягів міжнародного трансферу технологій, активізації та інтенсифікації міжнародного науково-технічного співробітництва, інтернаціоналізації освіти. На початкових етапах глобалізація інноваційної діяльності обумовлює формування глобального інноваційного середовища як сукупності елементів (інститутів, економічних та політичних агентів, ринків), процедур, механізмів, відносин, які здійснюють безпосередній вплив на методи та особливості розробки і реалізації стратегії інноваційного розвитку на рівні держав, міжнародних організацій та інтеграційних об'єднань [3, с. 35]. Наступним етапом глобальної еволюції є становлення якісно нового утворення – глобальної інноваційної системи.

Водночас рівень інтернаціоналізації інноваційної діяльності в сучасній глобальній економічній системі ще не забезпечує достатнього взаємопроникнення та взаємного узгодження корпоративних, національних, регіональних інноваційних систем. Нерівномірність інтернаціоналізації науково-дослідної та інноваційної діяльності внаслідок незрілості або відсутності національних інноваційних систем у значній кількості країн, які розвиваються, поряд з існуванням інноваційного розриву вказують на те, що процеси системоутворення в глобальному інноваційному просторі ще не привели до якісних змін, притаманних глобальній системі та вимагають нового змістового наповнення.

На сучасному етапі розвитку функцію системоутворення в межах ГІС, яка знаходиться на стадії формування, значною мірою беруть на себе транснаціональні корпорації. Їх діяльність, яка вийшла за межі національних інноваційних систем, призводить до створення глобальних інноваційних мереж шляхом «офшоризації» та інтернаціоналізації витрат на НДДКР, перенесення дослідницьких центрів до країн, що стрімко розвиваються, перш за все – до Азійського регіону, а також глобалізації інноваційного циклу та дифузії інновацій.

Беручи до уваги об'єктивний та незворотний характер глобалізації інноваційної діяльності, доцільно запропонувати комбінований підхід до змісту інноваційної політики країн, які розвиваються, спрямованої на скорочення інноваційного розриву порівняно з інноваційними лідерами. Такий підхід полягає в сполученні першочергових завдань активізації власних НДДКР, розвитку інфраструктури та інформаційно-комунікаційних технологій, зростання людського капіталу, з активним та одночасно зваженим залученням іноземних корпоративних інвестицій у НДДКР, створенням сприятливих умов для контрольованого розміщення дослідницько-конструкторських центрів провідних ТНК, з метою ефективного формування національних інноваційних систем з включенням у глобальні інноваційні мережі та процеси формування глобальної інноваційної системи.

Висновки: Порівняльний аналіз динаміки показників інноваційного розвитку країн та регіонів дозволив автору висвітлити зміни у співвідношенні сил у світовому інноваційному просторі та обґрунтувати суперечливий вплив ТНК на існування глобального інноваційного розриву, який полягає, з одного боку у відносному скороченні диспропорцій між суб'єктами глобального інноваційного простору – розвинутими країнами та обмеженою групою країн Азії, що розвиваються (Китай, Індія) за рахунок переорієнтації на ці країни значних потоків витрат на НДДКР, з іншого боку – в консервації нерівномірності розвитку «інноваційних лідерів» порівняно з рештою регіонів та країн-аутсайдерів.

Автором підтверджено сформульовану вище гіпотезу про системоутворюючу роль транснаціональних корпорацій в процесі формування глобальної інноваційної системи на основі створення глобальних інноваційних мереж, за рахунок розміщення дослідницько-конструкторських центрів ТНК не тільки в розвинутих країнах світу, але й в тих, що розвиваються і переорієнтації на ці країни потоків корпоративних інвестицій в НДДКР.

Обґрунтовано, що інноваційна політика країн, які розвиваються, має ґрунтуватись на активізації власних НДДКР, розвитку інфраструктури та інформаційно-комунікаційних технологій, зростанні людського капіталу, одночасно з створенням умов для розміщення дослідницько-конструкторських центрів провідних ТНК, контрольованим залученням іноземних корпоративних інвестицій у НДДКР, з метою ефективного включення до глобальної інноваційної системи.

Список використаних джерел:

1. Jaruzelski B. Innovation's New World Order: The Global Innovation 1000. / B. Jaruzelski, K.Schwartz, V. Staack // *Strategy + Business*. – 2015. – Issue 81. – P. 1–18.
2. Castellachi F. Closing the Technology Gap? / F. Castellachi // *Review of Development Economics*. – 2001. – 15(1). – P. 180–197.
3. Адаманова З. О. Инновационные стратегии экономического развития в условиях глобализации: монография / З. О. Адаманова. – Симферополь: Крымчупедгиз, 2005. – 504 с.
4. Мешко Н. П. Глобальні і локальні наслідки інноваційного розвитку світової економіки / Н. П. Мешко // *Вісник Львівського університету*. – 2008. – Вип. 25. – С. 286–294. – (Серія: Міжнародні відносини).
5. Роль научных и инновационных фондов в развитии национальных инновационных систем: информационно-аналитический бюллетень. / ред. И. В. Карзанова, А.Е. Шаститко.– М.: Бюро экономического анализа, 2004. – 30 с.

6. UNESCO Institute for Statistics: [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.uis.unesco.org/>.
7. 2016 Global R&D Funding Forecast: [Електронний ресурс] / Battele, R&D Magazine. Winter 2016. – Режим доступу: <http://www.rdmag.com>.
8. TNCUNCTAD: [Електронний ресурс] / Офіційний сайт UNCTAD – Режим доступу: <http://unctad.org/en/Pages/DIAE/Transnational-corporations-%28TNC%29.aspx>
9. Survey on the Internationalization of R&D: Current Patterns and Prospects on the Internationalization of R&D. – UNCTAD, 2005. – 17 p.
10. Тараненко І. В. Інноваційна конкурентоспроможність країн у сучасних умовах глобалізації / І. В. Тараненко // за наук. ред. Ю. В. Макогона. – Дніпропетровськ: Дніпропетровський університет ім. Альфреда Нобеля. – 2013. – 424 с.

References (BSI)

1. Jaruzelski B. Innovation's New World Order: The Global Innovation 1000. / B. Jaruzelski, K. Schwartz, V. Staack // Strategy + Business. – 2015. – Issue 81. – P. 1–18.
2. Castellachi F. Closing the Technology Gap? / F. Castellachi // Review of Development Economics. – 2001. – 15(1). – P. 180–197.
3. Adamanova Z. O. (2005), “Innovative strategies for economic development in the context of globalization” [Innovacionnye strategii jekonomicheskogo razvitija v uslovijah globalizacii], – Simferopol', Krymuchpedgiz Publ., 504 p.
4. Meshko N. P. (2008), “Global and local effects of innovation of the global economy” [Hlobal'ni i lokal'ni naslidky innovatsijnoho rozvytku svitovoi ekonomiky], Visnyk L'vivs'koho universytetu, Serii: Mizhnarodni vidnosyny, Issue 1, p. 286–294.
5. I. V. Karzanova, A. E. Shastitko (2004), “ The role of research and innovation funds in the development of national innovation systems” [Rol' nauchnyhi innovacion nyhfondov v razvitii nacional'nyh innovacionnyh sistem: informacionno-analiticheskij bjulleten'], Moscow, Bjuro jekonomicheskogo analiza Publ., 30 p.
6. UNESCO Institute for Statistics, available at: <http://www.uis.unesco.org/>
7. 2016 Global R&D Funding Forecast, Battele, R&D Magazine, Winter 2016, available at: <http://www.rdmag.com>
8. TNCUNCTAD, available at: <http://unctad.org/en/Pages/DIAE/Transnational-corporations-%28TNC%29.aspx>
9. Survey on the Internationalization of R&D: Current Patterns and Prospects on the Internationalization of R&D, UNCTAD, 2005. – 17 p.
10. Taranenko I. V. (2013), “Innovative competitiveness of countries in the current context of globalization” [Innovatsijna konkurentospromozhnist' krain u suchasnykh umovakh hlobalizatsii], Dnipropetrovs'k, Dnipropetrovs'kyj universytet im. Al'freda Nobelia, 424 с.

Keywords: transnational corporations, innovation, R&D, global innovation gap, the global innovation system.

Ключові слова: транснаціональні корпорації, інновації, НДДКР, глобальний інноваційний розрив, глобальна інноваційна система.

Ключевые слова: транснациональные корпорации, инновации, НИОКР, глобальный инновационный разрыв, глобальная инновационная система.

Рецензент. С.В. Кузьмін, д.е.н., професор, ПВНЗ «Дніпропетровський університет імені Альфреда Нобеля».